

Kako strancima objašnjavati hrvatsku borbu za državno osamostaljenje

Gojko Borić¹

U radu se daje pregled najvažnijih političkih događaja u hrvatskoj povijesti od sredine XIX. stoljeća do kraja XX. stoljeća, s naglaskom na promjene državnih okvira i političkih sustava u kojima su se nalazile hrvatske zemlje u navedenome razdoblju. Također, pažnja se posvećuje državnom pravnom statusu u kojem se nalazila Hrvatska u promatranome razdoblju, kao i granicama teritorijalnih jedinica u kojima su živjeli Hrvati. Uzimajući u obzir brojna iskrivljena, potpuno netočna te zlonamjerna tumačenja novije hrvatske povijesti u inozemstvu, ovaj tekst daje opširan pregled domaće i, što je još važnije, strane historiografske i publicističke literature o navedenome dijelu hrvatske povijesti, prvenstveno na njemačkom jeziku, kao i prijedlog kako strancima prezentirati to izrazito važno razdoblje hrvatske povijesti. U posljednjim dionicama teksta autor nudi sliku trenutnoga stanja u Hrvatskoj, njezinih potencijala i teškoća s kojima se hrva u europskom kontekstu. Autor rada sredinom 1950-ih morao je napustiti komunističku Jugoslaviju zbog političkoga progona, smjestivši se u Saveznoj Republici Njemačkoj, gdje je nekoliko desetljeća radio na njemačkoj radio-televizijskoj postaji *Deutsche Welle* u emisijama na hrvatskom jeziku. Usporedno s tim, bio je suradnik i suosnivač emigrantskih publikacija *Hrvatske revije*, *Nove Hrvatske*, *Poruke slobodne Hrvatske* i *Kroatische Berichte*. Prevodio je i modernu njemačku poeziju na hrvatski za časopise *Hrvatsku reviju*, *Mogućnosti* i *Republiku*. Trinaest je godina uređivao s Karlom Müllerom tromjesečnu internetsku platformu *Bulletin*

---

1 Gojko Borić. E-pošta: gojko.boric@gmx.de

Hrvatskoga svjetskoga kongresa u Njemačkoj i društva Colonia Croatica u Kölnu (na njemačkom jeziku).

Ključne riječi: Hrvati u Austro-Ugarskoj, hrvatsko nacionalno pitanje, Nezavisna Država Hrvatska, osamostaljenje Hrvatske, literatura u hrvatskom iseljeništvu.

Uvod

Drugi program Njemačke televizije ZDF, dokumentacijski kanal, emitirao je 5. lipnja 2019. godine veliki prilog pod naslovom *Balkan in Flammen – Pulverfass Jugoslavien, Balkan u plamenu – Jugoslavija bure baruta*. Kao cjelina prilog nije bio posve neispravan, ali se zbog svojih neistina, poluistina i izostavljanja činjenica iz novije hrvatske povijesti može smatrati polemičkim uratkom nedostojnim jedne institucije „javnoga prava“ koja je u Njemačkoj dužna izvještavati bez predrasuda i komentirati s argumentima. To ovdje nije bio slučaj, pa su emisiju mnogi Hrvati doživjeli kao protuhrvatsku. Ona je uzbudila niz hrvatskih ustanova u Njemačkoj, što je bio povod da se o njoj Otvorenim pismom oglasio ministar vanjskih i europskih poslova Republike Hrvatske dr. sc. Gordan Grlić Radman, koji je odgovorne u ZDF-u upozorio na mane i propuste te emisije. Začudo, a moguće i upravo zbog toga poteza, prilog je emitiran još dva puta. Hrvatski svjetski kongres u Njemačkoj, podružnica najveće organizacije hrvatskih iseljenika, zamolio je autora ovoga članka da opiše hrvatsku povijest od druge polovine XIX. stoljeća do danas i upozori na važnije knjige o toj problematici, koje bi mogle poslužiti pojedincima i ustanovama za obraćanje javnosti u inozemstvu ako se pojave slične krivotvorine u medijima.

Hrvati raspršeni u višenacionalnim zemljama sve do osamostaljenja svoje Države

Malo je koji narod u Podunavskoj Monarhiji bio tako teritorijalno raspršen kao hrvatski. Hrvati su živjeli kao većinski narod u Kraljevini Hrvatskoj – Slavoniji, koja je pripadala ugarskomu dijelu Austro-Ugarske Monarhije. Zatim, u „austrijskoj“ Dalmaciji i Istri, dok su u Bosni i Hercegovini i južnoj Ugarskoj (Vojvodini) bili manjinski narod. Propašću Austro-Ugarske Monarhije godine 1918. Hrvatima nije uspjelo dobiti vlastitu administrativnu jednicu u novoosnovanoj Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca (SHS). U toj su državi živjeli kao većinski narod u Savskoj i Primorskoj banovini, dok su u susjednim banovinama bili manjinski narod. Poslije Prvoga svjetskoga rata Hrvati su izgubili, u korist Italije, svoje

etničke prostore Istru, Rijeku, Zadar i četiri jadranska otoka, istočni Srijem i Boku Kotorsku, u korist banovna sa srpskom i crnogorskom većinom. Tek uspostavom Banovine Hrvatske 1939. godine većina Hrvata živjela je u toj upravnoj jedinici, dok su ostali Hrvati i dalje obitavali u susjednim banovinama i pod talijanskom upravom. U Drugom svjetskom ratu proglašena je 10. travnja 1941. godine Nezavisna Država Hrvatska (NDH) u kojoj je hrvatski narod činio većinu stanovništva. No, fašistička je Italija prisilila tadašnji ustaški režim da joj prepusti veliki dio hrvatske Dalmacije i gotovo sve jadranske otoke, što je išlo u korist komunističkim pobunjenicima koji su obećavali oslobođenje tih prostora. Pobjedom partizanskoga pokreta, službenoga imena Narodnooslobodilački pokret (NOP) pod vodstvom jugoslavenskih komunista 1945. godine uspostavljena je Narodna, kasnije preimenovana u Socijalistička Republika Hrvatska s većinskim i konstitutivnim hrvatskim narodom, Prema Ustavu SR Hrvatske ona je bila „...nacionalna država hrvatskoga naroda, država srpskoga naroda u Hrvatskoj i pripadnika ostalih naroda i narodnosti“, što je značilo da su samo Hrvati u SRH bili konstitutivni narod dok to Srbi nisu bili (Barić, 2005).

Hrvatskoj su od Italije pridruženi Istra, Rijeka, Zadar i četiri jadranska otoka te Baranja, koja je ranije pripadala Dunavskoj banovini, s većinskim srpskim stanovništvom. Međutim, izgubila je istočni Srijem u korist Srbije, Boku Kotorsku u korist Crne Gore i mali grad Neum na Jadranu u korist Bosne i Hercegovine. Izvan Socijalističke Republike Hrvatske Hrvati su postali konstitutivni narod u Bosni i Hercegovini (BiH) te formalno ravnopravni u Srbiji i Crnoj Gori. Raspadom Jugoslavije Hrvatska je postala neovisna i suverena država, a Hrvati izvan nje u republikama bivše Jugoslavije, osim u BiH, nacionalne manjine. (Pavičević, 1994).

Iz nabiranja promjena država i granica unutar kojih su obitavali Hrvati, možemo zaključiti koliko je bio kompliciran položaj hrvatske nacije u odnosima prema susjednim narodima, ali i uzimajući u obzir vlastitu koheziju koja nije bila svugdje jednako čvrsta kao što je to slučaj s brojnim drugim europskim narodima. Tek Domovinskim ratom u prvoj polovici 1990-ih, u kojem su se Hrvati morali braniti od ekspanzionizma srbijanskoga režima Slobodana Miloševića i prosrpske tzv. Jugoslavenske narodne armije (JNA), Hrvati su konačno učvrstili svoju koheziju kao nacija (Bremer, 1993; Magaš i Žanić, 1999). Prema definiciji njemačkoga povjesničara Konrada Clewinga, narod postaje nacijom ako teži uspostavljanju države ili ju već posjeduje. Po njegovu mišljenju, na primjeru političkoga života u Dalmaciji, hrvatski je narod postao nacijom u burnoj godini 1848. (Clewing, 2001) kada je u hrvatskim zemljama pobijedila misao političara Ante Starčevića kako će „u Hrvatskoj vladati samo Bog i Hrvati“ (Ladan, 1971), dok

hrvatski povjesničar Aleksandar Jakir sa Sveučilišta u Splitu drži da su se Hrvati konačno konstituirali kao nacija pobjedom Hrvatske seljačke stranke (HSS) plebiscitarnoga karaktera na parlamentarnim izborima u Jugoslaviji 1938. godine (Jakir, 1999). Po mome mišljenju, obje su definicije točne, jer prijelaz iz naroda u naciju nije statičan čin, nego dugotrajan proces, koji je kod Hrvata trajao od 1848. do 1938. godine.

Hrvatima nije uspjelo ostvariti samoodređenje u Austro-Ugarskoj i u Jugoslaviji

Austro-Ugarska Monarhija i Kraljevina Jugoslavija nisu omogućile ispunjenje prava hrvatskoga naroda na ravnopravnost s austrijskim Nijemcima i Mađarima, odnosno Srbima, što se promijenilo u Jugoslaviji tek zakašnjelim osnivanjem Banovine Hrvatske u kojoj su Hrvati postigli barem djelomičnu autonomiju (Maček, 1995). Raspoloženje Hrvata spram Srbije i zajedničke države Južnih Slavena bilo je puno idealizma i velikih očekivanja, odnosno nade da će u novoj državi dobiti veća prava nego što su imali u propalom carstvu habsburške dinastije. Ipak, vrlo je brzo uslijedilo gorko razočaranje (Jakir, 1999). Hrvati su u Kraljevini SHS, koja se od 1929. godine zvala Jugoslavija, bili gotovo u svemu diskriminirani (Bićanić, 1938; Sojčić, 2008). Sukobi hrvatskoga i srpskoga nacionalizma i prije Prvoga svjetskoga rata bili su toliko teški i nepremostivi, da njihov suživot u zajedničkoj državi ni nije mogao donijeti rješenje hrvatskoga pitanja (Behschnitt, 1980). Vrhunac hrvatsko-srpskih razmimoilaženja bilo je ubojstvo trojice hrvatskih narodnih zastupnika u beogradskom parlamentu i smrtonosno ranjavanje vođe miroljubivoga HSS-a Stjepana Radića 1928. godine, koje je izvršio srpski nacionalist Puniša Račić (Kulundžić, 1971). Radića je naslijedio Vladko Maček, koji je nakon stanovitoga oklijevanja nastavio političke razgovore sa srbijanskim vlastodršcima postignuvši osnivanje autonomne Banovine Hrvatske koja je samo ublažila, ali nije potpuno uklonila hrvatsko nezadovoljstvo teškim položajem u Jugoslaviji. To je nastojao iskoristiti i hrvatski nacionalistički Ustaško-domobranski pokret, kao i Komunistička partija Jugoslavije (KPJ). Prvi je Banovinu Hrvatsku smatrao polovičnim rješenjem hrvatskoga pitanja, težeći stvaranju samostalne hrvatske države, a drugospomenuta politička opcija smatrala je da je njenim osnivanjem izgubila jedan od svojih najsnažnijih promidžbenih argumenata, budući da je tvrdila da samo ona može ostvariti ravnopravnost naroda u Jugoslaviji. (Vlajčić, 1974).

Hrvatski državotvorni put od osnivanja neovisnih kneževine i kraljevine u ranom srednjem vijeku, preko personalne i stvarne unije s Ugarskom, zatim ulaska s Ugarskom u Habsburšku Monarhiju, ujedinjenja s ostalim

južnoslavenskim narodima u Kraljevini SHS/Jugoslaviji, kratkoj epizodi NDH, ponovnoga ujedinjenja s istim nacijama u komunističkoj Jugoslaviji i konačnoga ostvarenja vjekovnoga sna o neovisnosti u Republici Hrvatskoj, bio je trnovit i krivudav, ali i pun velikih i hrabrih djela u borbi za nacionalni opstanak (Steindorff, 2001). Ostvarenje samostalnosti bilo je popraćeno krvavim i iznuđenim Domovinskim ratom u kojem su Hrvati bili prisiljeni boriti se za goli opstanak protiv srpskih pobunjenika u vlastitoj zemlji, ali i protiv posrbljene JNA (Barić, 2005; *Hrvatska između rata i samostalnosti*, 1991). Hrvatska država nastala je na razvalinama Jugoslavije, čiji je raspad bio izazvan srpskim pokušajima stvaranja prosrpske Jugoslavije, a onda i Velike Srbije, što je podrazumijevalo istrebljenje i protjerivanje stotina tisuća pripadnika nesrpskih naroda, među njima i Hrvata (Bremer, 1993).

Nezavisna Država Hrvatska – kratka epizoda u trajanju od samo četiri godine

Nemali broj zapadnih publicista i povjesničara sklon je tvrdnji da je sadašnja Republika Hrvatska „nastavak fašističke Nezavisne Države Hrvatske“ kako je tvrdio njemački publicist Ulrich Schiller u svome pamfletu „Deutschland und *seine* Kroaten“ (Schiller, 2009), što je ne samo velika zabluda jednoga nestručnjaka nego i kleveta protiv cijeloga hrvatskoga naroda koji je, gotovo po prvi put u svojoj povijesti, bio jedinstven u borbi za nacionalnu samostalnost i demokraciju ostvarenih osnivanjem Republike Hrvatske 1991. godine. Teze iz spomenute knjige pobijene su u zborniku radova *Kroatischer Unabhängigkeitskampf: berechtigt und gerecht*. Franjo Tuđman, sudionik NOP-a i general JNA, u ulozi povjesničara ocijenio je NDH kao „zločin i satelitsku tvorevinu te rezultat poništenja versaillskoga poretka, ali i izraz želje hrvatskoga naroda za vlastitom državom“ (govor F. Tuđmana na I. Općem saboru HDZ-a, 24. veljače 1990., izvor: *Wikizvor*). Nitko bez malicioznih namjera ne može povezati NDH s Republikom Hrvatskom u čijem se Ustavu Zemaljsko antifašističko vijeće narodnoga oslobođenja Hrvatske, najviše političko tijelo NOP-a u Hrvatskoj koje je u potpunosti kontrolirala KPJ, proglašava nastavljačem stoljetne hrvatske nacionalne individualnosti (Ustav Republike Hrvatske, I. Izvršne osnove, izvor: *Zakon HR*, pročišćeni tekst).

Ipak, svi oblici hrvatske državne posebnosti do uspostavljanja sadašnje Republike Hrvatske bili su krnji jer je Hrvatska izgubila svoju neovisnost ulaskom u personalnu uniju s Ugarskom 1102. godine. Cijelo vrijeme nakon toga hrvatsko je plemstvo preko raznih inicijativa donosilo samostalne odluke upućene ugarskom i austrijskom vrhovništvu, ali Hrvatska nije bila suverena država, nego poluslobodna kao dio većih cjelina Ugarske i

kasnije Habsburške Monarhije/Austro-Ugarske, potom kraljevske (u kojoj je od 1918. do 1939. godine prekinuta njena višestoljetna državopravna tradicija) i komunističke Jugoslavije. Također, kratkotrajna NDH nije bila samostalna u vanjskoj politici, premda djelomično u unutarnjim nadležnostima, dok je istodobno bila opterećena diktatorskim ustaškim režimom kojega ipak nije ispravno znanstveno ocijeniti da je bio izrazito fašistički (Nolte, 1966; Hory i Broszat, 1964). Najzanimljiviju studiju o ustaškom režimu tijekom II. svjetskoga rata objavio je Alexander Korb pod naslovom *Im Schatten des Weltkriegs: Massengewalt der Ustaša gegen Serben, Juden und Roma in Kroatien 1941-1945*, u kojoj je, među ostalim, dokazao da taj nacionalistički pokret nije imao "masterplan" za uništavanje Srba u NDH, nego da su najveće zločine u toj državi počinile neregularne vojne jedinice, tzv. divlje ustaše i da se ustaški režim ne bi trebao nazvati „kle-rofašističkim“ (Korb, 2013, str. 61).

Kratkotrajna NDH skončala je tragično na Bleiburškom polju u Austriji, britanskim izručenjem ratnih zarobljenika i civila osvetničkom režimu komunističke Jugoslavije koji je veći dio njih likvidirao na Križnome putu od austrijsko-slovenske granice kod Bleiburga do nepoznatih terena duboko u Srbiji. Austrijski vojni povjesničar Rudolf Kiszling bio je prvi zapadni stručnjak koji je vjerno opisao bleiburšku tragediju hrvatskoga naroda koja je neusporedivo veća od poljske tragedije u Katynu (Bleiburg i Križni put su, prema njemu, glede broja žrtava veći nego 50 poljskih Katyna), no o tome se nikada nije smjelo govoriti u Jugoslaviji, dok je na Zapadu slabo poznata. Riječ je o likvidaciji, prema njegovim podacima, oko 150.000 zarobljenika i civila, među njima žena, djece i staraca koje su poubijale jugoslavenske komunističke vojne postrojbe i pobacale u napuštene rudnike, tenkovske rovove i kraške jame (Kiszling, 1956). Za to nitko nije bio optužen i osuđen ni nakon propasti komunističke Jugoslavije. Tijekom raznih „čistki“ u Hrvatskoj te u Bosni i Hercegovini komunisti su, osim toga, u ratu i poraću ubili više od 600 svećenika, redovnika i redovnica (*Motrišta*, br. 79, 2014). Opsežno predavanje o politici i postupcima jugoslavenskih komunista protiv Katoličke crkve u Hrvatskoj održao je Aleksandar Jakir u Ulmu u Tübingenu (Jakir, 2021).

Vrlo informativnu knjigu o NDH napisao je Hrvoje Matković, naslova *Povijest Nezavisne Države Hrvatske* (Matković, 1994), no o toj državi možemo naći poglavlja u gotovo svim ranije spomenutim knjigama, pri čemu valja uzeti u obzir da su mišljenja o osnivaču Ustaškoga pokreta i poglavniku NDH Anti Paveliću, Ustaškom pokretu i NDH izrazito kontroverzna u hrvatskoj i inozemnoj historiografiji. Naime, jedni smatraju da je ustaški režim djelovao uglavnom dobro u vrlo nepovoljnim okolnostima,

dok drugi tvrde da su ustaše bili ono najgore što se dogodilo u novijoj hrvatskoj povijesti. Objektivno pristupajući ovomu pitanju, može se zaključiti da apsolutno svi potezi koje je poduzeo ustaški režim nisu bili čisto zlo, ali isto tako da se mnogo zla moglo izbjeći, pogotovo glede donošenja i provođenja rasnih zakona, postojanja koncentracijskih logora te progona nehrvata, posebice Srba, kojih je u NDH, prema nekim pretpostavkama bilo oko 25%. U to su vrijeme muslimani bili smatrani “cvijetom naroda hrvatskoga”, kako je to ustvrdio Ante Starčević, prvi moderni zagovaratelj stvaranja samostalne hrvatske države, pa su se uglavnom solidarizirali s tadašnjim nacionalističkim režimom, ali su i oni bili nezadovoljni kako su ustaše upravljale s NDH (Matković, 1994, 184–189).

Hrvatsko sudjelovanje u antifašističkom ustanku pod vodstvom komunista

Tjedan dana prije kapitulacije Kraljevine Jugoslavije u travnju 1941. godine u Zagrebu su hrvatski nacionalistički revolucionari zvani ustaše (*Aufständische*) proglasili NDH protiv koje su se odmah pobunili dijelovi srpske manjine, dok je KPJ čekala zapovijed Kominterne iz Moskve, kako se postaviti prema toj novoj situaciji, odnosno propasti i ukidanju Jugoslavije. Dobila ju je tek 22. lipnja te godine, odnosno nakon napada Trećega Reicha na Savez Sovjetskih Socijalističkih Republika (SSSR), koji su od 1939. godine bili saveznici. Sovjeti su uputili proglas i jugoslavenskim komunistima da se “pridruže borbi komunističkih partija u Europi protiv vjerolomne nacističke Njemačke” (Sojčić, 2008). Taj komunistički, uvjetno rečeno ustanak, nije imao većega odjeka u Hrvatskoj dok mu se nisu pridružili partizani iz istočnih dijelova bivše Jugoslavije, a nakon što su Nijemci i njihovi srbijanski saveznici uništili tzv. Užičku Republiku. Radilo se o dijelu Srbije u kojoj su čelnik KPJ i vođa NOP-a Josip Broz Tito i njegovi pristaše na kratko vrijeme bili potisnuli srpske nacionalističke četnike i Nijemce. Nakon istjerivanja iz Srbije, svoje su vojne djelatnosti prebacili na teritorij NDH (Kiszling 1956). Partizanski pokret pod vodstvom KPJ imao je u svojoj borbi protiv njemačkih, talijanskih, mađarskih i bugarskih vojnih postrojba i njihovih domaćih saveznika dva glavna cilja. Prvi, što više provocirati okupatore kako bi oni poduzimali represalije zbog kojih bi što više lokalnoga stanovništva pobjeglo u šume i priključilo se partizanima. I drugi, osnivati što gušću mrežu civilno-vojnih odbora koji su nakon završetka rata trebali preuzeti vlast u cijeloj zemlji. U ostvarenju oba cilja partizani su bili uspješni do završetka rata (Sundhausen, 1982).

Njemačke, talijanske i postrojbe NDH poduzele su tijekom rata u trajanju oko četiri godine više ofenziva protiv partizana pod vodstvom komunista,

ali ih nisu uspjeli pobijediti, premda je u nekoliko navrata partizanski pokret bio pred gotovo potpunim uništenjem. Partizani su se povlačili duboko u šume i planine, poduzimajući gerilske napade na uporišta, manje vojne jedinice, prometne komunikacije i sl. svojih protivnika. Osim toga, njemačke i talijanske postrojbe na području NDH nisu bile na zavidnoj razini, jer su one kvalitetnije bile na Istočnoj fronti i u sjevernoj Africi. U partizanskim postrojbama bio je nadprosječno velik udio Hrvata iz talijanske utjecajne zone u NDH, koji su se priključili NOP-u zbog nasilja talijanskih okupacijskih vlasti i vojske, isto kao i Srba koji su načelno bili protiv svake hrvatske države. Nakon kapitulacije fašističke Italije u rujnu 1943. godine naglo se povećao udio Hrvata u Titovim partizanima; to su djelomično bili dragovoljci, ali jedan dio novopridošlih vojnika komunisti su prisilno mobilizirali ili su se oni iz oportunitizma priključili pobunjenicima, opravdano pretpostavljajući da će Njemačka izgubiti rat. Pri kraju rata, mnogi su se četnici, koji su izvršili brojne pokolje nad hrvatskim katoličkim i muslimanskim stanovništvom, priključili partizanima (Korb, 2013). Titove partizane priznali su kao saveznike države antifašističke koalicije na sastanku velike trojice Churchilla, Roosevelta i Staljina na Krimu u veljači 1945. Titova vojska dobivala je i vojnu pomoć Britanaca, dok su se Sovjeti po tom pitanju držali rezervirano, ne želeći iritirati zapadne saveznike, odnosno izazvati kod njih dojam da pripremaju pobjedu komunizma u Jugoslaviji, budući da je jugoslavenski antifašistički pokret bio pod kontrolom KPJ (Barker, 1976). Pri kraju rata vrhovno vojno-civilno zapovjedništvo komunističkoga ustanka u Jugoslaviji skršilo je hrvatsku komponentu ustanka pod vodstvom istaknutoga hrvatskoga komunista Andrije Hebranga, koji je inzistirao na snažnijoj autonomiji hrvatske jedinice u budućoj Jugoslaviji i stanovitoj suradnji s dijelom HSS-a, jer nije htjelo da se Hrvatska u političkom pogledu razlikuje od ostalih republika buduće komunističke države Jugoslavije.

Hrvatska i Hrvati u socijalističkoj Jugoslaviji

Premda su prema jugoslavenskom Ustavu narodi Jugoslavije imali pravo na samoodređenje do odcjepljenja, u zbilji su svi pokušaji realiziranja toga prava bili strogo kažnjavani. Po mišljenju nekih srpskih pravnikâ, to su pravo narodi Jugoslavije “konzumirali” na referendumu na kojem se izjašnjavalo o tome hoće li druga Jugoslavija biti republika ili monarhija, a koji je održan 1946. godine. No, u stvarnosti takovo pitanje zapravo i nije bilo postavljeno, a referendum je izveden pod strogom kontrolom komunističke vlasti (Sundhausen, 2012).

Malo tko može se protiviti tvrdnji da je pobjedom partizana u svibnju 1945. godine Jugoslavija postala “minjturni Sovjetski Savez”. Vlast je

zabranila sve nekomunističke organizacije kao stranke, udruge, društvene ustanove, vjerska udruženja, kulturne ustanove itd. Uvedeno je ideološko jednoulje u svim prosvjetnim ustanovama od dječjih vrtića do sveučilišta. O slobodi medija nije moglo biti ni govora; sve novine, časopisi, radio-postaje itd. bili su u rukama komunista. Zabranjene su i crkvene publikacije. Tek kasnije, početkom 1960-ih, počeo je izlaziti tjednik *Glas Koncila*, koji je do danas najuspješnija hrvatska katolička publikacija. Katolička crkva u Hrvata organizirala je i velike vjerske proslave sa stotinama tisuća sudionika, ali u javnom životu nije smjela igrati ulogu predstavnitva vjernika pred vlastima, koje su pokušale stvoriti prorežimske svećeničke udruge. U Hrvatskoj, za razliku od Bosne i Hercegovine, to im nije uspjelo (Vujeva, 2008; Leventić, 2012).

U poratnoj brutalnoj represiji jugoslavenskoga komunističkoga režima vjerojatno su najgore prolazili seljaci, koji su bili prisiljavani da uđu u seljačke radne zadruge (kolhoze), a oni koji su se tome protivili bili su strogo kažnjavani. Zemljoradnici su mogli posjedovati najviše 10 hektara zemlje. Privatno vlasništvo u industriji i obrtu praktično je bilo ukinuto, čak i kod simpatizera režima, a protivnici vlasti koji su bili vlasnici poduzeća i obrtničkih radnji bili su izvedeni pred sudove s lažnim optužbama i kažnjavani konfiskacijom imovine. Kolektivizacijom velikih seljačkih imanja komunisti su upropastili poljoprivredu od čega se nije oporavila do danas (Tošić, 2002).

Vjerske zajednice, a posebice Katolička crkva, došle su pod udar režima najbrutalnijim sredstvima. Predsjednik Biskupske konferencije Jugoslavije, zagrebački nadbiskup Alojzije Stepinac, izveden je pred sud i na insceniranom procesu osuđen na 16 godina prisilnoga rada zbog navodne “suradnje s okupatorima i njihovim slugama”, kako su glasile standardne optužbe protiv kritičara režima. Jedini Stepinčev “prijestup” bilo je odbijanje zahtjeva predsjednika Jugoslavije Tita da Katoličku crkvu u Hrvata odvoji od Svete Stolice što je on odbio. Tadašnji visoki funkcionar komunističke Jugoslavije Milovan Đilas rekao je glede Stepinca da “komunistima nije smetalo njegovo hrvatsko rodoljublje nego isključivo odbijanje da hrvatsku Crkvu odijeli od Vatikana”. Nadbiskup i kasniji kardinal Stepinac, koji je proglašen blaženim 1998. godine, pozdravio je doduše proglašenje NDH, jer su Hrvati, kako je rekao na suđenju, “bili robovi u monarhističkoj Jugoslaviji”, ali je ubrzo počeo kritizirati ustaški režim, nastojeći koliko je bilo u njegovoj moći pomagati progonjene Židove, Srbe i ostale nepoćudne osobe u NDH. Nakon pet godina robijanja komunistički je režim otpustio Stepinca u kućni zatvor u njegovu rodnom mjestu Krašiću gdje je i umro, vjerojatno od posljedica trovanja hranom. Pokopan je u zagrebačkoj katedrali i uživa

veliko poštovanje ne samo među hrvatskim katolicima, nego i u cijelom narodu. Predstoji njegovo proglašenje svetim koje je zamrznuo papa Franjo, očito pod utjecajem Srpske pravoslavne crkve. Takav čin predstavlja presedan u dosadašnjoj praksi Katoličke crkve, a to nailazi na tihe zamjerke i među hrvatskim katolicima (Stahl, 2017). Osim progona Stepinca, komunistički je režim podvrgavao raznim pritiscima i ostale katoličke biskupe, svećenike, redovnike i redovnice. Samo u BiH komunisti su ubili oko 25% katoličkih svećenika i redovnika (*Motrišta*, 2014). Unatoč svim progonima, Katolička crkva u Hrvata ojačala je i bila snažna oporba komunističkomu režimu (Jakir, 2021). Nakon Protokola Vatikan–Beograd iz 1966. godine, Crkva je mogla nešto slobodnije djelovati, pogotovo u inozemstvu, gdje je osnovala više od 120 katoličkih misija u zemaljama s velikim brojem Hrvata koji su od početka 1960-ih masovno odlazili na tzv. privremeni rad u zemlje zapadne Europe (tzv. gastarbajteri), a mnogi od njih ondje su ostali živjeti trajno (Borić, 2008).

No, glavni problem s kojim se sudarao komunistički režim u Jugoslaviji bila su neriješena nacionalna pitanja, posebno hrvatsko i albansko na Kosovu. Komunisti su tvrdili da su riješili nacionalno pitanje, ali samo unutar republika, dok su narodi koji su imali svoje pripadnike izvan matičnih republika bili okrnjeni u svojim pravima izražavanja nacionalne pripadnosti, kao Hrvati u Bosni i Hercegovini i Crnoj Gori sve do pada Aleksandra Rankovića. Ali to se odnosilo i na isticanje nekih svojih nacionalnih posebnosti čak i unutar matičnih republika jer su bili proglašavani nacionalistima. Kada je dio hrvatskih komunista krenuo raditi na stvarnoj nacionalnoj ravnopravnosti Hrvata u Hrvatskoj i Jugoslaviji, bili su nemilice sasječeni na sjednici jugoslavenskoga partijskoga vodstva u Karađorđevu u prosincu 1971. godine (*Hrvatska revija*, br. 2/2001). Pet godina prije toga, hrvatska je intelektualna elita bila kažnjena zbog Deklaracije o imenu i položaju hrvatskoga književnoga jezika, dokumenta u kojem je tražena samo ravnopravnost hrvatskoga jezika u Hrvatskoj i Jugoslaviji, a koji je vlast napala kao iskaz hrvatskoga nacionalizma (Selak, 1992). I pobornici Hrvatskoga proljeća, kako se popularno naziva heterogeni reformski pokret iz druge polovice 1960-ih i početka 1970-ih, nisu zahtijevali ništa što bi se moglo nazvati separatizmom, nego samo pravedniju raspodjelu deviza, uglavnom stečenih u hrvatskom turizmu i novčanim isporukama hrvatskih gastarbajtera, te izražavanje simbola hrvatskoga nacionalnoga identiteta u krajevima gdje su većinski živjeli. Ipak, mnogi su bili brutalno kažnjavani u obliku zatvorskih kazni, izbacivanja s radnih mjesta, isključivanja iz Saveza komunista Hrvatske (SKH), a zabranjen je rad i nekih ustanova, poput Matice hrvatske te izlaženje brojnih publikacija. Stoga se razdoblje

od 1971. do 1989. godine naziva “hrvatskom šutnjom” (Mihaljević, 2021). Izvršnu knjigu o nacionalnom pitanju u Jugoslaviji napisao je sveučilišni profesor Ivo Banac, naslova *The National Question in Yugoslavia: Origins, History, Politics*, koja je nekoliko godina nakon američkoga izdanja objavljena i u Hrvatskoj u suton komunističke Jugoslavije (Banac, 1984; Banac 1988). Nacionalna pitanja u Jugoslaviji nisu mogla biti riješena i zbog toga što je postojala samo jedna i to centralistička Komunistička partija, odnosno kasnije Savez komunista, kojega su čvrsto čuvale tajne obavještajne službe i tzv. Jugoslavenska narodna armija (Radelić, 2019). Čak su i Srbi, koji su bili privilegirani u Jugoslaviji, objavili Memorandum svoje Akademije nauka i umetnosti, SANU, u kojoj su akademici, naravno pretjerano i bez stvarne podloge, prosvjedovali protiv navodno podređenoga položaja srpskoga naroda u Socijalističkoj Federativnoj Republici Jugoslaviji (SFRJ). Srpski državljani albanske narodnosti na Kosovu tražili su samo status republike u zajedničkoj državi i zbog toga bili brutalno kažnjavani. Pobjedom Slobodana Miloševića na izborima za predsjednika Saveza komunista Srbije započeo je proces srpske političke, ekonomske i na kraju vojne agresije protiv zapadnih republika Jugoslavije – Slovenije, Hrvatske, BiH i albanskoga Kosova. Slovenski i hrvatski delegati napustili su 1990. godine izvanredni kongres Saveza komunista Jugoslavije (SKJ) jer ni jedan njihov prijedlog nije usvojen, čime je započelo raspadanje te višenacionalne države (*Suvremene teme*, 2008).

O Jugoslaviji kao eksperimentu u pokušaju stvaranja jugoslavenskoga zajedništva objavljeni su radovi Holma Sundhausena naslova *Geschichte Jugoslawiens* (Sundhausen, 1982) i Marie-Janine Calic *Geschichte Jugoslawiens im 20. Jahrhundert* (Calic, 2010). U spomenutim knjigama, autori donose brojne negativne podatke o toj državi da bi na kraju zaključili kako ju je ipak trebalo održati. Riječ je o povjesničarima s izrazito jugonostalgčarskim tendencijama. Posebno je to bio Sundhausen, ali su i on i Calic protiv svoje volje morali priznati brojne mane te umjetne tvorevine, čime su dali argumente njezinim protivnicima. Ovu problematiku je mnogo bolje obradio Francuz Paul Garde u knjizi *Život i smrt Jugoslavije*, koja je objavljena i na francuskom i na hrvatskom jeziku (Garde, 1992; Garde, 1996).

Na čemu se zasnivao ugled Jugoslavije čak i u zapadnom svijetu

Ugled Jugoslavije u inozemstvu temeljio se uglavnom na dvjema, navodno, originalnim politikama glede funkcioniranja države i društva u usporedbi sa zemljama komunističkoga bloka pod vodstvom SSSR-a. Sukob između SSSR-a i Jugoslavije nije bio uzrokovan pobunom jugoslavenskih

komunista protiv ruskih boljševika, kako je na Zapadu često shvaćan, nego je to bio Staljinov pokušaj da disciplinira Tita u vezi s njegovim planovima o stvarnju Balkanske federacije u koju bi ušle jugoslavenske republike, Bugarska i Albanija, te možda kasnije Grčka ako bi u tamošnjem građanskom ratu pobijedili komunisti. Ta preambicioznost Tita i jugoslavenskoga vodstva protivila se ulozi SSSR-a i Staljina kao “vođa komunističkoga bloka i svjetskoga proleterijata”. Jugoslavija je bila izbačena iz organizacije Komunistički informativni biro (Kominform), koja je bila sljednica Kominterne. Moskva je povela bučnu propagandu protiv Tita i jugoslavenskih komunista kao “izdajnika” i “sluga imperijalista”, što je bila puka izmišljotina, a Tito je uporno nastojao razuvjeriti Staljina u te tvrdnje, što mu nije uspjelo. Na vojnu prijetnju istočnoga bloka odgovorio je Zapad izdašnom pomoći Jugoslaviji u kreditima i vojnoj opremi. To je učinjeno bez ikakvih uvjeta glede demokratizacije režima. Bio je to početak “posebnoga puta Jugoslavije u socijalizam”, koji se odlikovao “nesvrstanom vanjskom politikom” i “radničkim samoupravljanjem” (Banac, 1988). No, dok je nesvrstana vanjska politika nekako funkcionirala zahvaljujući Hladnomu ratu između Istoka i Zapada, premda se nije odlikovala nekim većim stvarnim uspjesima osim gromoglasnim proklamacijama, radničko samoupravljanje bilo je puka fikcija, jer osim raznih organizacijskih noviteta nije imalo ni dovoljno konkretnih sadržaja kakvi su bili propisani u brojnim dokumentima. Posljednju riječ u svim tvornicama i poljoprivrednim dobrima imali su komunisti i njima podložni tehnokrati, dok su radnici i seljaci bili samo mase koje su izglasavale odredbe prije navedenih. No, radničko samoupravljanje fasciniralo je zapadne ljevičare koji su se oduševljavali riječima, uopće ne poznavajući stvarnost jugoslavenskoga sustava. Pri kraju opstanka komunističke Jugoslavije gospodarstvo je bilo na rubu propasti, a društvo i država zaduženi do krajnjih granica s golemom inflacijom i manjkom čak i običnih proizvoda za dnevnu uporabu. Jednostavno, jugoslavenski gospodarski model propao je na svojoj ideološkoj ograničenosti i praktičnoj neizvedivosti (Calic, 2020).

Raspad SFRJ, Hrvatska i Slovenija ostvaruju državno osamostaljenje

Deset godina nakon Titove smrti Jugoslavija se počela raspadati zbog unutarnjih proturječnosti i nesposobnosti komunista da stvore bilo kakvo podnošljivo zajedništvo. Pobjedom Slobodana Miloševića u srpskoj partiji i srbijanskim obaranjem kosovskoga, crnogorskoga i vojvođanskoga partijskoga i državnoga vodstva izazvalo je strahove među slovenskim, hrvatskim i nekim bosansko-hercegovačkim komunistima, što je dovelo do cijepanja

Jugoslavije na tri dijela: ortodoksne komunističke republike Srbiju i Crnu Goru, oklijevajuće Bosnu i Hercegovinu i Makedoniju te reformističke Sloveniju i Hrvatsku. Posebno opsežan rad o kraju Jugoslavije i njezinim državama sljednicama napisao je doajen njemačke jugoslavistike, ranije spomenuti Holm Sundhausen, naslova *Jugoslawien und seine Nachfolgestaaten 1943-2011* (Sundhausen, 2012). No, treba ju čitati s velikim oprezom jer ovaj je njemački povjesničar neobično volio Jugoslaviju bez obzira na sve njezine mane. Međutim, korisno je citirati njegovo mišljenje da su za propast Jugoslavije najviše krivi srbijanski i slovenski komunisti, dok su hrvatski u tome igrali sporednu ulogu. Njegova ocjena postjugoslavenskih ratova nije za odbaciti, ali analiza država sljednica nikako nije na znanstvenoj razini jer se autor previše pridržava jugonostalgijačkih tlapnja.

O srpskoj promidžbi na njemačkom jeziku, autor ovoga teksta objavio je članak u časopisu *Vijenac*, naslova *Hrvati u srpskom okruženju njemačkih autora*. Riječ je o njemačkim autorima koji pišu koristeći gotovo isključivo srpske izvore što je sa znanstvene strane neprihvatljivo (Borić, 2010). O Domovinske ratu objavljen je solidan zbornik pod naslovom *Rat u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini: 1991 – 1995*, u kojemu su došli do riječi hrvatski, bošnjački, engleski i američki autori od kojih neki nisu bili skloni prvom hrvatskom predsjedniku Franji Tuđmanu pa se to moglo smatrati većom objektivnošću nego da su to bili samo njegovi privrženci (Magaš i dr., 1999). No, unatoč rečenomu, i hrvatski autori, ako se susprežu od agitiranja, mogu biti uvjerljivi kao što je slučaj s knjigom povjesničara Davora Marijana *Hrvatska 1989.-1992.: rađanje države*, u kojoj glede znanstvenosti sve “štima”, od korištenja raznih izvora do njihova objektivnoga tumačenja.

U vezi s gore navedenim, treba dodati i sljedeće – Jugoslavija je propala zbog unutarnjih proturječnosti i slabosti, a ne zbog vanjskih utjecaja, kako je ustvrdila Arbitražna komisija u okviru Mirovne konferencije u Jugoslaviji, pod vodstvom bivšega predsjednika francuskoga ustavnoga suda Roberta Banditera. Također, isto je tijelo zaključilo kako rat u Hrvatskoj nije bio građanski, nego obrambeni protiv srpskih pobunjenika koji su zavisili od Miloševićeva režima i posrbljene tzv. JNA, za što postoji velika stručna literatura na hrvatskom i stranim jezicima. Hrvatske oružane akcije Bljesak, Oluja i druge, bile su glede svojih vojničkih osobina najčistije koliko je to bilo moguće, a krivci za stradanja civila bili su kažnjeni pred domaćim sudovima i Sudom za ratne zločine u bivšoj Jugoslaviji u Haagu, koji je oslobodio svake krivnje trojicu hrvatskih generala, Antu Gotovinu, Mladena Markača i Ivana Čermaka, čime je otklonjena svaka sumnja u opravdanost i narav spomenutih akcija (ICD. 2011, internationalcrimesdatabase.org).

Svjetlo i sjene suvremene Republike Hrvatske

Na referendumu održanom 19. svibnja 1991. godine 93,2% hrvatskih građana s pravom glasa izjasnilo se za neovisnost Republike Hrvatske. Srpski pobunjenici u tzv. „Republici Srpskoj Krajini“ onemogućili su na svome teritoriju hrvatski plebiscit organiziravši svoj separatistički koji nitko nije priznao, kao što ni „Krajinu“ nije priznao ni Miloševićev beogradski režim. U lipnju 1991. godine prvi na demokratskim izborima izabran hrvatski predsjednik Franjo Tuđman proglasio je neovisnost ove male zemlje s nešto više od četiri milijuna stanovnika (Sadkovich, 2010). Nakon dugih i napornih pregovora i opstrukcije koju je vršila susjedna Slovenija zbog nesuglasica glede granice u Savudrijskoj vali, a koju je Slovenija svojatala, Hrvatska je nakon referenduma 1. srpnja 2013. godine postala punopravnom članicom Europske Unije, dok je ranije, 1. travnja 2009. godine Hrvatska ušla u članstvo NATO saveza. Time su postignuta dva najvažnija vanjskopolitička cilja kako vladajućih, tako i oporbenih stranaka ove mlade europske države.

Gotovo nemoguća reforma političkoga sustava

Hrvatska je parlamentarna demokracija s neposredno od naroda biranim predsjednikom republike koji sukreira s premijerom vanjsku, obrambenu i sigurnosnu politiku, što se naziva polupredsjedničkim sustavom. Za parlament nazvan Hrvatskim saborom, s dugačkom povijesnom tradicijom, Hrvatska bira 151 narodnoga zastupnika od kojih su osam zastupnici nacionalnih manjina (od čega tri zastupnika srpske narodnosti) i tri zastupnika dijaspore (pojam označava sve hrvatske državljane koji žive izvan granica RH), koji ulaze u parlament bez obzira koliko glasača ih bira, što je jedinstveno u EU. Hrvatska je podijeljena na 20 županija (njemački: *Gespanschaften*), a glavni grad Zagreb ima također nadležnosti županije. U političkom životu odavno se raspravlja o potrebi reformiranja izbornoga zakona koji dopušta zajedničke stranačke izborne liste i time krivotvori odnos snaga u politici, smanjenju broja županija i općina i uvođenju dopisnoga glasovanja, ali nije se odmaklo od prijedloga izvan parlamenta, jer je omjer u broju zastupnika između vladinih i oporbenih stranaka u Saboru uvijek vrlo tanak i time labilan pa, prema našem mišljenju, ni jedna strana nije u stanju izvesti veće promjene u političkom sustavu.

Teško stanje hrvatskoga gospodarstva s tračkom nade u boljitak

U gospodarskom pogledu, Hrvatska sve dosad pati od kriminalnih posljedica privatizacije gospodarstva, nažalost izvedene tijekom Domovinskoga rata, potom od golemih troškova nastalih ratom, gubitka tržišta na bivšem jugoslavenskom prostoru i slabosti izvozne industrije. Zemlju spašavaju od bankrota prosperirajući turizam i novčane doznake iseljenih Hrvata. Unatoč ovim slabostima, hrvatsko se gospodarstvo ipak pomalo oporavlja, ali se još uvijek nalazi unutar EU na predzadnjem mjestu, ispred Bugarske i ponekad Rumunjske što se, prema našem mišljenju, može opravdavavati silnim troškovima Domovinskoga rata, gubitkom tržišta u bivšim republikama propale Jugoslavije i ekspanzijom europskih tvrtki koje su pokupovale najkvalitetnije hrvatske firme. Nakon krize nastale korona virusom, pogotovo u turizmu, i velikoga potresa u Zagrebu i okolici, Hrvatska će imati još više gospodarskih poteškoća nego što je uobičajeno očekivala. U tome joj može pomoći samo EU, ali naravno u prvom redu sami stanovnici zemlje kojih je sve manje i manje jer se nastavlja val iseljavanja, uglavnom mlađe populacije. U posljednje dvije ili tri godine Zemlju je napustilo oko 250.000 stanovnika koji su školovani u Hrvatskoj, a svoje znanje sada stavljaju na raspolaganje mnogo bogatijim zemljama od njihove domovine na što ona dosada nema odgovora.

Hrvatska ima velike ekonomske potencijale u poljoprivredi, lakoj industriji, brodogradnji i uslužnim djelatnostima, te dovoljan broj stručne radne snage, ali je očito koči manjak vlastitoga kapitala i stranih ulaganja da bi uspjela brzo unaprijediti svoje gospodarstvo koje bi moglo usporiti, pa čak i zaustaviti, masovno iseljavanje. Osim toga, Hrvatska se još nije oslobodila viška zaposlenih u javnom sektoru, dok u realnoj privredi vlada nezaposlenost, ali i manjak radne snage, posebno za vrijeme ljetne sezone u turizmu i poljoprivredi. U trenutku pisanja ovoga teksta još se ne zna kolike će ekonomske gubitke Hrvatska imati od velikih potresa u Zagrebu i na Banovini, pandemije korona virusom i izostanka dolaska turista. Još jednom valja naglasiti da se od ekonomske propasti može izvući, osim vlastitim snagama, u prvom redu uz pomoć europskih fondova koje je Hrvatska i dosad nedovoljno iskorištavala.

Slobode izražavanja mišljenja u Hrvatskoj nikada nisu bile ugrožene

Što se tiče unutarnjih i vanjskih zamjerki glede ljudskih prava i medijskih sloboda, službena Hrvatska nije na njih uvijek adekvatno reagirala,

prije svega u ratu, ali te slobode nikada nisu bile životno ugrožene. I za vrijeme rata izlazile su oporbene publikacije, neke vrlo zajedljive i neumjerene, kao splitski tjednik *Feral Tribune* i riječki dnevnik *Novi list*, ali urednicima i autorima nikada se nije dogodilo nešto neugodno. Hrvatsku radioteleviziju utemeljio je parlament i ona je često djelovala pod utjecajem vladajućih stranaka i vrhova vlasti. No, i to se popravilo pa se preko nje čuju i različiti glasovi i mišljenja, pogotovo nakon osnivanja konkurentskih privatnih televizijskih i radijskih postaja koje su uglavnom oporbene. Tiskovni mediji također oštro kritiziraju vladajuće. Problem je u tom što publika više voli zabavno, nego ozbiljno novinsko štivo i radiotelevizijske programe, ali to je prevladavajući trend i u ostatku Europe. Poteškoće, prije svega financijske naravi, imaju ozbiljni kulturni i književni časopisi koji ne bi izlazili bez stalne potpore Vlade i Grada Zagreba, ali uvijek posluju na rubu egzistencije. Država sufinancira i razne druge kulturne manifestacije u kazalištima i na brojnim festivalima tijekom ljeta, duž Jadrana i u većim sredinama. Ono što Hrvatskoj nedostaje su publikacije na velikim svjetskim jezicima preko kojih bi svijet inoformirala o svojim političkim, gospodarskim i kulturnim postignućima, pa tako sliku o Hrvatskoj posreduju u inozemstvu uglavnom strani autori od kojih neki kao da upravo uživaju u klevetanju Hrvatske jer nikako ne mogu prežaliti propast Jugoslavije. Tko od stranaca želi u kratko vrijeme čitanjem upoznati Hrvatsku sa svim njezinim povijesnim, političkim, gospodarskim i kulturnim datostima, treba mu preporučiti brošuru *Hrvatska zemlja i ljudi*, izdanje Leksikografskoga zavoda Miroslav Krleža i Ministarstva vanjskih i europskih poslova, Zagreb, 2013. koja je izašla na hrvatskom i engleskom jeziku, a može se dobiti preko navedenoga ministarstva.

Politička emigracija i iseljenišтво ispunili su svoje rodoljubne dužnosti

Hrvati spadaju među nacije u Europi koje imaju najbrojnije iseljenišтво. Pretpostavlja se da u svijetu izvan Hrvatske ima isto toliko Hrvata i njihovih potomaka koliko i u Hrvatskoj, dakle nešto više od tri i pol milijuna, najviše u SAD-u, Kanadi, Australiji, Latinskoj Americi i Novom Zelandu, no posve točan broj nije moguće saznati jer ne postoje odgovarajuće statistike u velikom broju stranih država. Hrvatski iseljenici uvijek su pomagali svoju staru domovinu, kako politički tako i materijalno, a pogotovo u Domovinskom ratu tijekom devedesetih godina prošloga stoljeća. Hrvati su u svijetu organizirani u raznim formacijama, od kojih valja spomenuti kao najutjecajnije Hrvatsku bratsku zajednicu u SAD i Kanadi i Hrvatski svjetski kongres na svim kontinentima. U Hrvatskoj s iseljeništvom njeguje

stalnu vezu Hrvatska matica iseljenika u Zagrebu. Posebno važnu ulogu među hrvatskim iseljeničtvom u Europi i svijetu igraju hrvatske katoličke misije koje djeluju ne samo kao vjerska, nego i kulturna okupljališta te s uspjehom čuvaju hrvatske narodne tradicije u inozemstvu odakle drže veze i s domovinskom Crkvom. O njihovu djelovanju posebno informativno izvještava časopis *Živa Zajednica* koji izlazi u Frankfurtu na Majni. Hrvatska matica iseljenika izdaje mjesečnik *Matica* s brojnim člancima o iseljenim Hrvatima, kao i jednom godišnje *Hrvatski iseljenički zbornik* u kojem se objavljuju tekstovi s uglavnom znanstvenim sadržajima.

Hrvatska politička emigracija imala je poslije Drugoga svjetskoga rata oko 200 do 300 tisuća pripadnika, uglavnom u Argentini, Australiji, SAD-u i Europi, od kojih je veći dio bio neaktivan (*Zbornik radova Povijest hrvatske političke emigracije u 20. stoljeću*, naklada: Centar za istraživanje hrvatskoga iseljeničtva, Zagreb, 2020). Njezine organizacije nisu bile brojne, uglavnom su bile demokratski orijentirane i nastojale su uvjeriti slobodni svijet da Jugoslavija nije dobro rješenje, no bez većega uspjeha. Manji dio hrvatskih emigranata zagovarao je kao krajnje sredstvo i uporabu nasilja, ali takve su akcije uglavnom bile kontraproduktivne. Jugoslavenske tajne službe OZNA, UDBA i KOS počinile su brojne terorističke akcije u kojima je prema nekim tvrdnjama život izgubilo od 70 do 100 hrvatskih emigranata, no točan broj nigdje nije moguće pronaći jer razni autori iznose različite podatke. U sadašnjoj Hrvatskoj nitko za to nije snosio odgovornost, samo je njemački Viši sud u Bavarskoj osudio tri bivša pripadnika jugoslavenske tajne Službe državne sigurnosti na doživotni zatvor jer su bili sudionici u likvidaciji hrvatskoga emigranta Stjepana Đurekovića 1983. godine u Njemačkoj; ta presuda se smatra također i osudom jugoslavenskoga komunističkoga sustava kao i njegovih potajnih simpatizera u sadašnjoj Hrvatskoj (*e-zadar*, 3. 8. 2016.).

Hrvatska politička emigracija izdavala je brojne časopise na hrvatskom od kojih su bili najpoznatiji *Nova Hrvatska*, *Hrvatska revija*, *Poruka slobodne Hrvatske*, *Danica* i *Hrvatska Država*, te na stranim jezicima *Studia Croatica*, *Kroatische Berichte*, *Journal of Croatian Studies*. Treba spomenuti i internetsku platformu Hrvatskoga svjetskoga kongresa u Njemačkoj *Bulletin*. Ti su mediji uspješno promovirali i neki još promiču hrvatske interese u političkom i kulturnom životu slobodnoga svijeta. Poslije uspostavljanja Republike Hrvatske manji dio hrvatskih političkih emigranata vratio se u domovinu u kojoj je aktivno sudjelovao u obrani zemlje i njezinu političkom životu. Danas hrvatska politička emigracija više ne postoji, odnosno njezini ostatci postali su dio hrvatskoga iseljeničtva.

Zaključak

Poticaaj za ovaj tekst dao je Hrvatski svjetski kongres u Njemačkoj (HSK Nj) neugodno iznenađen emisijom o raspadu Jugoslavije na dokumentacijskom kanalu Drugoga programa njemačke televizije, ZDF, god. 2019. *Balkan in Flammen – Jugoslawien Pulverfass* u kojoj su prilike u Hrvatskoj bile opisane vrlo tendenciozno s jugonostalgicnih stajališta uglavnom inozemnih publicista i povjesničara. Autor je na zamolbu HSK-a u Njemačkoj napisao ovu dokumentaciju s upozorenjima na hrvatske i inozemne knjige, članke i internetske platforme iz kojih se mogu dobiti objektivniji prikazi političkih, gospodarskih i kulturnih prilika u Hrvatskoj i Jugoslaviji, posebice s obzirom na hrvatsko traženje državne samostalnosti u posljednjih 150 godina, tumačeći brojna zbivanja onako kako ih shvaćaju stručno potkovani hrvatski, ali i veći broj nepristranih stranih povjesničara. Riječ je najprije o tome da Hrvati nisu uspjeli ostvariti pravo na nacionalno samoodređenje u austrougarskoj i jugoslavenskoj monarhiji, kasnije zajamčeno u Povelji Ujedinjenih Naroda, ali i u Ustavu socijalističke Jugoslavije u kojem je ono bilo samo „mrtvo slovo na papiru“ i kažnjivo za one koji su tražili njegovu realizaciju. Tek je ono bilo djelomično ostvareno formiranjem poluautonomne Banovine Hrvatske u Kraljevini Jugoslaviji god. 1939. I kratkotrajna Nezavisna Država Hrvatska (1941. – 1945) nije bila suverena u vanjskoj te samo djelomično u unutarnjoj politici, dodatno opterećena nacionalističkim režimom ustaškoga pokreta i ustankom srpskih nacionalista i jugoslavenskih komunista. Stvaranjem socijalističke Jugoslavije Hrvati su dobili svoju republiku, no ona se nije mogla smatrati suverenom državom, nego samo dijelom jugoslavenske formalne federacije pa su Hrvati u njoj više puta tražili veću političku, ekonomsku i kulturnu autonomiju, ali uzalud i uz velike žrtve. Raspadom komunističke Jugoslavije radi unutarnjih suprotnosti, hrvatski narod izvojevao je svoju suverenu, neovisnu i demokratsku Republiku koja nije bez mana, ali se može pohvaliti unutarnjim slobodama i članstvom u NATO savezu i Europskoj Uniji. Sve se to može saznati iz ovoga teksta, a još više iz knjiga, članaka i internetskih platforma koje autor preporučuje.

Literatura

- Banac, Ivo. 1988. *Nacionalno pitanje u Jugoslaviji: porijeklo, povijest, politika*. Zagreb: Globus.
- Banac, Ivo. 1984. *The National Question in Yugoslavia: Origins, History, Politics*. Ithaca, London: Cornell University Press.
- Banac, Ivo , *With Stalin against Tito : Cominformist Splits in Yugoslav Communisms*. Cornell University Press, 1988.
- Barker, Elisabeth. 1976. *British Policy in South-East Europe in the Second World war*. London.
- Barić, Nikica. 2005. *Srpska pobuna u Hrvatskoj 1990-1995*. Zagreb: Golden marketing.
- Behschnitt, Wolf Dietrich. 1980. *Nationalismus bei Serben und Kroaten 1830-1914*. München: Oldenbourg Verlag.
- Bićanić, Rudolf. 1938. *Ekonomska podloga hrvatskog pitanja*. Zagreb: Vladko Maček.
- Borić, Gojko. 2010. Hrvati u srpskom okruženju njemačkih autora. *Vijestnik*, br. 417.
- Borić, Gojko. 2014. Višedimenzionalna povijest ratnog ustaštva. *Hrvatska revija*, br. 1.
- Borić, Gojko. 2008. Hrvati u Njemačkoj pred izazovima integracije. *Hrvatski iseljenički zbornik*, str. 25–38.
- Bremer, Alida. 1993. *Jugoslawische (Sch)erben*. Osnabrück: Fibre Verlag.
- Calic, Marie-Janine. 2010. *Geschichte Jugoslawiens im 20. Jahrhunderts*. München: Beck Verlag.
- Calic, Marie-Janine. 2020. *Tito, der ewige Partisan*. München: Beck-Verlag.
- Cleving, Konrad. 2001. *Staatlichkeit und Identitätsbildung*. Oldenbourg: München.
- eZadar. 2016. <https://ezadar.net.hr/dogadaji/1998641/presuda-plenkovic-osuden-je-rezim-koji-je-radio-protiv-hrvatskog-iseljenistva-milanoviceve-tvrđenje-neprihvatljive/> (Pristupljeno 15.7.2022.)
- Garde, Paul. 1992. *Vie et mort de la Yougoslavie*. Pariz: Fayard.
- Garde, Paul. 1996. *Život i smrt Jugoslavije*. Zagreb: Ceres.
- Hory, Ladislaus, Martin Broszat. 1964. *Der kroatische Ustascha-Staat 1941-1945*. Stuttgart: Oldenbourg Wissenschaftsverlag.
- Hrvatska revija, br. 2/2001, tema: *Hrvatsko proljeće*.
- Hrvatska između rata i samostalnosti*. 1991. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.

- Hrvatska, zemlja i ljudi*. 2013. Leksikografski zavod M. Krleža i Ministarstvo vanjskih i europskih poslova, Zagreb.
- International Crimes Database, <https://www.internationalcrimesdatabase.org/> (Slučajevi Gotovine, Čermaka i Markača).
- Jakir, Aleksandar. 1999. *Dalmatien zwischen den Weltkriegen*. München: Oldenbourg Verlag.
- Jakir, Aleksandar. 2021. *Politik und Vorgehen der jugoslawischen Kommunisten gegenüber der katholischen Kirche in Kroatien nach dem Ende des zweiten Weltkriegs*. manuskript predavanja u okviru vijećanja Instituta za Nijemce u istočnoj i jugoistočnoj Europi, Tübingen, 2021. <https://www.academia.edu/4405612>.
- Kiszling, Rudolf. 1956. *Die Kroaten, der Schicksalsweg eines Sudslawenvolkes*. Graz-Köln: Hermann Bohlaus Verlag.
- Korb, Alexander. 2013. *Im Schatten des Weltkriegs: Massengewalt der Ustaša gegen Serben, Juden und Roma in Kroatien 1941-1945*. Hamburg: Hamburger Edition.
- Korb, Alexander. 2017. *Novi pogledi na ustaštvo i NDH*, Vojni magazin, interview G. Borić
- Kroatischer Unabhängigkeitskampf: berechtigt und gerecht. Sieben Antworten auf Ulrich Schillers "Buch Deutschland und 'seine' Kroaten"*. 2011. Köln, Zagreb, Split, München, Stockholm, Düsseldorf: naklada Hrvatski svjetski kongres u Njemačkoj. Odabir suradnika i jedan od autora G. Borić. (Nabava preko HSK Njemačka)
- Kulundžić, Zvonimir. 1971. *Politički spisi Stjepana Radića*. Zagreb: Znanje.
- Ladan, Tomislav. 1971. *Politički spisi/ Ante Starčević*. Zagreb: Znanje.
- Leventić, Ivona. 2012. *Katolička Crkva u Hrvatskoj u vrijeme komunizma*. Diplomski rad. Osijek.
- Maček, Vladko. 1995. *Memoari*. Zagreb: Dom i svijet.
- Magaš, Branka, Ivo Žanić (ur.). 1999. *Rat u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini: 1991 - 1995*. Zagreb: Naklada Jesenski i Turk.
- Marijan, Davor. 2017. *Hrvatska 1989.-1992.: rađanje države*. Zagreb: Hrvatski institut za povijest.
- Marko Raić, Marina Beus. 2014. „*Progon Katoličke Crkve u Jugoslaviji (1944.-1953.)*“ *Motrišta*, Mostar, str. 42–60.
- Matković, Hrvoje. *Povijest Nezavisne Države Hrvatske*. Zagreb: Naklada Pavičić.
- Mihaljević, Josip. 2021. „*Progoni, montirana suđenja i 'hrvatska šutnja'*“. *Hrvatsko proljeće – 50 godina pokreta koji je nagovijestio slobodu Hrvatske*“. Zagreb: Večernji list, str. 121–126.

- Nolte, Ernst. 1966. *Die faschistischen Bewegungen*. München: Dtv Verlag.
- Pavličević, Dragutin. 2007. *Povijest Hrvatske*. Zagreb: Naklada Pavičić.
- Pauković, Davor. 2008. „Posljednji kongres Saveza komunista Jugoslavije: uzroci, tijek i posljedice raspada“. *Suvremene teme*, 1, str. 21–33.
- Radelić, Zdenko. 2019. *Obavještajni centri, OZNA, UDBA u Hrvatskoj, (1942-1954)*. Zagreb: Hrvatski institut za povijest.
- Sadkovich, James J. 2010. *Tuđman – prva politička biografija*. Zagreb: Večernji list.
- Schiller, Ulrich. 2009. *Deutschland und “seine” Kroatien*. Bremen: Donat Verlag.
- Selak, Ante, 1992. „*Taj hrvatski*“. Zagreb: Školska knjiga.
- Sojčić, Tvrtko P. 2008. *Die Lösung der kroatischen Frage zwischen 1939 und 1945*. Stuttgart: Franz Steiner Verlag.
- Stahl, Claudia. 2017. *Alojzije Stepinac: Die Biografie*. Paderborn: Verlag Schoeningh Ferdinand.
- Steindorff, Ludwig. 2001. *Kroatien*. München: Verlag Friedrich Pustet.
- Sundhausen, Holm. 1982. *Geschichte Jugoslawiens*. Berlin: Kohlhammer Verlag.
- Sundhausen, Holm. 2012. *Jugoslawien und seine Nachfolgestaaten 1943-2011*. Köln: Böhlau Verlag.
- Tošić, Desimir. 2002. *Kolektivizacija u Jugoslaviji, 1949-1953*. Službeni list Srbije.
- Vlajčić, Gordana. 1974. *KPJ i nacionalno pitanje u Jugoslaviji 1919-1929*. Zagreb: Naklada August Cesarec.
- Vujeva, Tomislav. 2008. *Kollaboration oder begrenzte Loyalität? Die historiographische Diskussion um Erzbischof Alojzije Stepinac und den katholischen Klerus in Kroatien*. Doktorski rad.